ગાંધી બાપુનો પવાડો

ત્રણ ભાગમાં

અરદેશર ફરામજી ખબરદાર

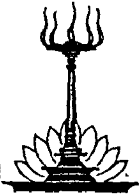

G 923.21
Kha

સવા રૂપિયો

એણે જીવન જીવી જાણ્યું ખરું,
એણે જાણ્યું મરી પણ વીર, મર્દાની ખમીર !
જયજય ગાંધીબાપુની !

: પ્રકાશક :
અરદેશર ફરામજી ખબરદાર
૭૮૮, પારસી કોલોની, દાદર,
મુંબઈ-૧૪.

ઈ. સ. ૧૯૪૮
સંવત ૨૦૦૪

પહેલી આવૃત્તિ

સર્વ હક્ક કર્તાને સ્વાધીન
(કર્તાની રજા વગર કોઈએ ફરી છાપવું નહીં, કે
ગ્રામોફોન રેકર્ડમાં કે રેડિયોમાં ઉતારવું નહીં)

પ્રત
૧૦૦૦

: મુદ્રક :
ધીરજભાઈ દલાલ
એસોસિયેટેડ એડવર્ટાઈઝર્સ
એન્ડ પ્રિન્ટર્સ લિ., તાડદેવ
મુંબઈ ૭

શું લખું?

સંતોના પુણ્યજીવન દુનિયાને સદા માર્ગદર્શક બનતા આવ્યા છે. એ જીવનના કથન આપણી પાસે ના હોત તો દુનિયા વિશેષ બદીમા ને દુઃખમા જ સબડ્યા કરત. પણ પ્રભુની મહેર આ દુનિયા પર દરરોજ પ્રભાતે ઊગતા સૂર્યની પેઠે આવતી જ રહે છે, અને અંધારે ને અજ્ઞાને અથડાયેલા હૃદયોને પાછા માર્ગને અજવાળતી રહે છે. આપણો યુગ કેવો ભાગ્યશાળી હતો કે પૂજ્ય બાપુજી જેવા નિર્મળ કાચ જેવા જીવન ધરાવતા સંતની પ્રભુએ આપણને ભેટ આપી હતી, છતા આપણે કેવા હતભાગી કે એ વૃદ્ધ સંતના જીવનની રહીસહી દોરીને પણ આપણામાના જ એક અજ્ઞાન ને અધમ ભાઈએ કાપી નાખીને આપણા અંધારને પાછો વધુ ગાઢ બનાવ્યો છે! એ દુષ્ટ બનાવનો વિચાર કરતા જ હૃદય ફાટી જાય છે એટલે શુ લખુ? બાપુજીના આવા અવસાનથી મારા જેવા લાખો કરોડોની હતાશ થયેલી આખોએ આસુના સાગર વહેવડાવ્યા છે. અને આટલા બધા માસ ગયા છતા તે સુકાતી નથી

પૂજ્ય બાપુજી સાથે મને ઈ સ. ૧૯૧૫થી પ્રત્યક્ષ સબંધ બધાયો હતો, અને ત્યારપછીની બાપુની તમામ રાજદ્વારી પ્રવૃત્તિ વેળાએએ કવિતાથી સાથ આપવાની તેમની આજ્ઞાઓ મને મળતી રહેતી અને તેનુ પાલન હુ આખર સુધી કર્તવ્યરૂપે કરતો રહ્યો. આજે એ દૃશ્ય જગતમા રહ્યા નથી, પણ એમનો પ્રેમાળ આત્મા તો હિંદની પાસે ને મારી પાસે ફરતો જ રહે છે ને કંઈ કંઈ પ્રેરણા આપતો રહે છે એમના ઘણા દભી અનુયાયીઓને તો દેશે હવે તેમના ખરા સ્વરૂપમા જોઈ લીધા છે, પણ પ્રભુનો ન્યાય તો શુદ્ધ ને અપક્ષપાત છે, એટલે તે ન્યાયના દર્શન પણ દુનિયાને જરૂર મળી રહેશે, એવી અચૂક શ્રદ્ધામા જ આપણે જીવી શકીએ

બાપુજીના મહાન પુણ્યજીવનની ઐતિહાસિક કથા જનલોકને માટે સદા જળવાઈ રહે એ હેતુથી આ "ગાંધીબાપુનો પવાડો" મેં

લખ્યો છે આવા ઐતિહાસિક પવાડા આપણા દેશની તેમજ બીજા દેશોની પવિત્ર પૂજી છે, અને ભવિષ્યના જમાનાઓ માટે તેમાથી ઘણી સૂચનાઓ અને પ્રેરણાઓ મળી રહે છે. બાપુજીના ઠીક ઠીક લાંબા જીવનમા સેંકડો ઐતિહાસિક બનાવો બન્યા છે બે બે વિશ્વયુદ્ધો આવી ગયા છે, અને ચાલીસ કરોડની વસતિવાળા આ હિંદ દેશ જેવા ઉપખડમા અજ્ઞાનમા ને ગુલામીમા સબડી રહેલી નાચાર પ્રજામા અદ્ભુત જાગ્રતિ લાવીને પચ્ચીસ વર્ષના ટૂકા ગાળામા તેમા અપૂર્વ ચેતન રેડીને અહિંસા અને સ્નેહના મહા સિદ્ધાંતોની સચોટતા સાબિત કરીને તેને ગુલામીમાથી છોડવીને બાપુજીએ સ્વતત્રતા અપાવી છે. આ કાંઈ જેવી તેવી સિદ્ધિઓ નથી! એ મહાન સતે દેશના ત્રાજવાનુ પુણ્યપાસુ કેવા ભગીરથ પ્રયત્નોથી નીચે નમાવ્યુ અને પ્રજાને આઝાદી અપાવી, એ તો આપણી સામે જ સિદ્ધ થયેલી વાત છે આ "પવાડા"મા ગાધીજીના જીવનચરિત્રની બની શકે તેટલી સપૂર્ણ તારીખ વર્ષ વાર નોધથી રેખા દોરી છે.

આ પવાડો બેસીને ગવાય તેવો તેમ જ દાંડિયારાસથી પણ ખેલાય તેવો છે. એના પહેલા ભાગમા બાપુજીના ગુણગાન છે, બીજા ભાગમા એમના જન્મથી તે આફ્રિકામાની પ્રવૃત્તિઓમાથી છૂટા થઈને ઈ. સ. ૧૯૧૪ મા પહેલા વિશ્વયુદ્ધ વેળા ઇંગ્લાડ ગયા ત્યા સુધીની પ્રવૃત્તિઓ આલેખાયેલી છે, અને ત્રીજા ભાગમા ઈ સ. ૧૯૧૫ મા બાપુજી પાછા હિંદ સ્વદેશ પધાર્યા ત્યારથી એમના અવસાન સુધીના બધા મુખ્ય બનાવોની રેખા દોરેલી છે આ બધી નોધ ભવિષ્ય માટે જળવાઈ રહે, અને સામાન્ય જનલોકમા તે સદા પ્રેરણા પૂરતી રહે, અને બીજા કોઈક ધન્ય આત્માઓ આ ગુણચરિત્રથી પ્રેરાઈને ઉત્સાહ મેળવીને દેશમા બાપુજીએ જગાડેલી જ્યોતમા સ્નેહ પૂરતા રહે, એ જ મારો શુભ આશય છે વધુ શુ લખુ?

આ "પવાડો" લખ્યો તેની અગાઉ બાપુજીના જીવન-મરણના અનેક પ્રસગો પર બાપુજીના અવસાનથી આડીને રહેલા નવુ સાતમા

જે કાવ્યો ને ગીતો લખાયાં હતાં, તેનો સંગ્રહ "ગાંધી બાપુ" નામે જુદો છપાય છે, તે પણ તાજેતરમાં તૈયાર થઈને પ્રગટ થશે. બાપુજીએ મારા જેવા રંક પર એટલો બધો સ્નેહ ઉતારેલો છે કે એ સ્નેહમાંથી જ ફૂટેલાં આંસુએ બીજી ભારે ધર્મપ્રવૃત્તિઓ વચ્ચે આ નિર્જીવ શબ્દોને સીંચીને સજીવ કીધા છે. ચઢતા સૂર્યને માર્ગે પડેલાને તો સાંજ સુધી અંધારાનો કશો ડર નથી, તેમ બાપુજીએ ચીંધેલે ધર્મમાર્ગે જતા આપણને શાનો ભય હોઈ શકે? અંધારામાં પણ સૂર્યપધરામણી માટેની અચૂક શ્રદ્ધા જ અજવાળાં પાથરી રહે છે. મારાં હિંદી ભાઈઓ ને બહેનો એવી શ્રદ્ધા રાખીને ધર્મપંથે જ રહે, તો બાપુજી આપણી સાથે જ છે, અને તેમના મીઠા આશીર્વાદ જરૂર વરસી રહેશે!

૭૮૮, પારસી કોલોની
મુંબઈ, દાદરઃ
તા. ૧૫મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૮

અરદેશર ફરામજી ખબરદાર

જય જય ગાંધી બાપુ!

ગાંધી બાપુનો પવાડો

(ઘોળ)×

જય જય રે બોલો ગાધી બાપુની !
જયજય રે બોલો જોડી હાથ, સદા સ્નેહ સાથ
જય જય ગાધી બાપુની !

એની જયમા છે જય ભગવાનની,
એની જયજયની સુણતા આ ગાથ, રીઝે જગનાથ
જય જય ગાધી બાપુની ! ૧

એનુ નામ અમર ભરતખડમા,
લાવ્યો આઝાદી ભારતઘેર, આનદની લહેર
જય જય ગાધી બાપુની !

બેડી સૈકડો વર્ષની બાધતી,
તેને તોડી અહિંસક પેર, તોડ્યા વેરઝેર
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨

એના નામે રહ્યુ નામ હિંદનુ,
એણે રાખ્યો રે હિંદનો ટેક, જુલમ સહી અનેક
જય જય ગાધી બાપુની !

મૂળ ઉખેડી નાખ્યા મહારાજ્યના,
એણે શીખવ્યો સત્યવિવેક, એવો એ જ એક
જય જય ગાધી બાપુની ! ૩

એના શસ્ત્રનુ સધાન અદ્ભુત હતુ,
એ તો પ્રેમનુ શસ્ત્ર અચૂક, અમોઘ ને મૂક
જય જય ગાધી બાપુની !

× "રામ લક્ષ્મણ વનમા સિધાવતા"—એ રાહ

એનુ વીંધી દેતુ જનમર્મને,
એનુ દિલજિત હાસ્ય થોડુંક, સજીવની ફૂંક ૪
જય જય ગાંધી બાપુની !

આવ્યા બબ્બે જગતયુદ્ધ કારમા,
ચાલી ઘોર સા હિંસા ને લૂંટ, પ્રપંચો કે ફૂટ
જય જય ગાંધી બાપુની !

પૃથ્વી ખદબદતી કંઈ કંઈ અશાંતિમા,
વધ્યા જગમા ગુલામી ને જુલ્મ, દુખો વધ્યા પૂઠ ૫
જય જય ગાંધી બાપુની !

પ્રભુ આવ્યા નવનવ અવતાર લઈ,
કીધી વિવિધરૂપે નવનવ વાર, પૃથ્વી તણી વહાર
જય જય ગાંધી બાપુની !

દેવા બોધ અહિંસા ને સત્યનો,
બાપુ આવ્યો થઈ દસમો અવતાર, કીધો જન-ઉદ્ધાર ૬
જય જય ગાંધી બાપુની !

એણે જીવન જીવી જાણ્યું ખરૂં,
એણે જાણ્યું મરી પણ વીર, મર્દોની ખમીર !
જય જય ગાંધી બાપુની !

એ તો સિદ્ધ તપસ્વી ને સંયમી,
ફકીરોનો યે સાચો ફકીર આતમનો અમીર ! ૭
જય જય ગાંધી બાપુની !

બાંધ્યા માયાગરે એણે દામણા,
ચાહ્યું જગતમા સૌનુ કલ્યાણ લીધી પુણ્યકમાણુ
જય જય ગાંધી બાપુની !

એણે વશ કીધી જીભ ને વાણીને,
બન્યો આ મંત્રે એ ગુજાણુ ભારત કેરો પ્રાણ ૮
જય જય ગાંધી બાપુની !

પામ્યો જગતની વણમાગી વદના,
એના આત્મબળે પામે શેહ, મોટા મોટા જેહ!
જય જય ગાધી બાપુની!

મત્રમુગ્ધ બનાવતો સર્વને,
એનો સુકલકડી નાનો દેહ, લગાડી કઈ લેહ!
જય જય ગાધી બાપુની! ૯

એના નયને અમૃત વહેતા નેહના,
એના શબ્દનુ અદ્ભુત જોર, વીધી દે ટકોર
જય જય ગાધી બાપુની!

એના શાસનમા ભરી સૌમ્યતા,
લાગ્યા હિતકર આદેશ કઠોર, કાટાળાશા થોર
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૦

એનુ આત્મસમર્પણ છે દોહ્યલુ,
એણે આપી દીધુ નિજ તમામ — ધનધામ ને નામ
જય જય ગાધી બાપુની!

સેવા કીધી સદા હિદ દેશની,
એણે લીધો કદી ન આરામ, ન ચાહ્યુ ઈનામ
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૧

શીખવ્યા શિસ્ત અને સહનશીલતા,
ચાલે શિસ્ત વિના ન કો તત્ર, — ન જનતા કો યત્ર
જય જય ગાધી બાપુની!

સાચુ સામર્થ્ય જીવનમા પ્રેરવા,
એણે આપ્યો નિર્ભયતાનો મત્ર, કે જીવિયે સ્વતત્ર
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૨

એ તો ભયથી કદી નહિ ભાગતો,
મારી દેતો ભયમા જ છલગ, એ રાખતો રગ!
જય જય ગાધી બાપુની!

વસે વીરતામા સાચી મર્દાનગી,
ભયથી તો સહુ બનતા અપંગ, ખેલે કેમ જંગ?
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૩

બાપુ હિંસાથી દૂર રહેતો સદા,
હતો પૂર્ણ અહિંસાનો સંત, સદા પુણ્યવંત
જય જય ગાધી બાપુની!

હિંસાથી ય કાયરતા હીણી ગણી, –
આણે સર્વ મહોઈનો અંત, લાછન ચોટે ચંત!
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૪

એની સમદૃષ્ટિ સૌને સત્કારતી,
એને નહોતા કો રાગ કે દ્વેષ, સદ્‌ભાવ જ અશેષ
જય જય ગાધી બાપુની!

હતું હૈયે કલ્યાણ જ જગતનું,
નહોતા માન–અપમાનના કલેશ, કાર્યોથી હમેશ,
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૫

એના સ્મિતમા રમતી તેજપાદડી,
તેની મોહકતા કંઈ ઓર, જમાવતી દોર!
જય જય ગાધી બાપુની!

એના હાસ્યમા વાટિકા ખીલતી,
બારે માસ ફૂટતા તેના મોર, પમરે આઠ પહોર!
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૬

એની બાળક જેવી નિર્દોષતા,
એનું નીતરું હૈયું જાણે કાચ, સદા કહી દે સાચ.
જય જય ગાધી બાપુની!

એ ન સમજે પ્રપંચની વાતમા
નહિ એ ચને ક્યારે કો ભાગ, હતી એ જ ન ચ
જય જય ગાધી બાપુની! ૧૭

હૈયું હિંદનું ધબકતુ બાપુમાં,
બાપુ એટલે આખુયે હિંદ, કોટિકનો ખાવિંદ:
જય જય ગાંધી બાપુની !

રક્ષ્યું હિંદને હજારો હાથથી,
બધુ નિરખતો બનીને અરવિંદ, તજી ભૂખ નીંદ:
જય જય ગાધી બાપુની ! ૧૮

કહેશે કરશે શું આ ટાણે ગાધીજી,
સૌ કો આતુર થઈ જોતાં વાટ, દોરવણીને માટ.
જય જય ગાધી બાપુની !

બાપુ શબ્દો તોલી તોલી બોલતા,
ન્યા જેવો ઘટે તેવો દઈ ઘાટ, પાડે સીધે પાટ;
જય જય ગાધી બાપુની ! ૧૯

બાપુ નિજને ખેડૂત ગણાવતો,
હિંદના ખેડુનો સાચો દૂત, એ ખેડુ સાબૂત:
જય જય ગાધી બાપુની !

ધરતી સાથે હૈયું એનુ ધબકતુ,
દેહ-મનની ખેતીનો ખેડૂત, અદ્ભુત એ અવધૂત !
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૦

એણે પકવ્યા જે પાક આ દેશમા,
એવા કોણ પકાવશે અન્ય, અપૂર્વ અનન્ય?
જય જય ગાધી બાપુની !

એવો ખેડૂત ક્યા જીવનક્ષેત્રનો?
પ્રભુમહેરના વરસ્યા પર્જન્ય, બન્યા જીવનધન્ય !
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૧

બાપુને બહુ વહાલો રે રેંટિયો,
દિનદિન એના ગાને નવનવીન, રહેતા એ તલ્લીન:
જય જય ગાધી બાપુની !

સૂતર તાતણે ગૂથ્યુ સ્વરાજને,
રાખ્યુ રેંટિયે અડગ યકીન, કીધુ હિંદ સ્વાધીન
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૨

રક ધનિકનો રક્ષક રેંટિયો,
ધૈર્ય સયમ ને શાતિનુ સ્થાન રખાવે સ્વમાન
જય જય ગાધી બાપુની !

એના રણુજણુમા ગુજન રામના,
એના તારે તારે ભરે તાન, આઝાદીનુ ગાન
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૩

ઊજળી પૂણી ને ઊજળુ સૂત્ર એ,
એમા હૈયા ને હાથના તાર ભળ્યા નિરધાર
જય જય ગાધી બાપુની !

એની ખાદી વણી લાખ મોલની,
ઊજળા આતમનો પુણ્ય શણુગાર, રકોનો આધાર
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૪

ગાતા કીધા દેશે લાખો રેંટિયા,
લાખો ચાલતી ખાદીની સાળ, વણુતી સુખ જાળ
જય જય ગાધી બાપુની !

આપ્યો ખાદીએ રકને રોટલો,
એ તો સ્વાધીનતાની છે ઢાલ, ઉદ્યોગની પાળ !
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૫

કઇ કરોડોનો બાપુ બેલી હતો,
કઇ કરોડોના હૈયાનો ગમ, દિલાસાનુ ધામ
જય જય ગાધી બાપુની !

ચાર વીશી જીવ્યો જગ કાજ એ,
એનું આયુ તોડયુ દુષ્ટે આમ, કેવો એ અજામ !
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૬

બાપુ સૌ જેવો તોય જુદો હતો,
હતુ આત્મબળ એનુ અમાપ, શો તપનો પ્રતાપ !
જય જય ગાધી બાપુની !

એ તો હીરો જૂની પુણ્યખાણુનો,
આવ્યો આહ્મો ઋષિ બની આપ, કાપ્યા કૈંક પાપ
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૭

એણે ભૂત ભવિષ્ય જોડી દીધા,
એણે સાધ્યુ અદ્‌ભુત વર્તમાન, એ માનવ મહાન,
જય જય ગાધી બાપુની !

એણે ચીંધ્યુ સનાતન સત્યને,
ઉરમા કઇ કઇ જગાડી અરમાન, વીંધાવ્યા નિશાન,
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૮

બાપુ તો પૂરો વૈષ્ણવજન હતો,
સદા જાણી કાપી પરની પીડ, ભાગી બહુની ભીડ,
જય જય ગાધી બાપુની !

સાચ વાચ ને કાછની શુદ્ધિમા,
એણે જાળવ્યો જીવનનો નીડ, ભાગ્યા પડગિ તીડ,
જય જય ગાધી બાપુની ! ૨૯

બાપુ હરિનો જન હરિજન થઈ રહ્યો,
દલિતોના ઉદ્ધારને કાજ, જગાડ્યો સમાજ
જય જય ગાધી બાપુની !

કોટિક અસ્પૃશ્યોને હરિજનમા ફેરવ્યા,
સૂગ હરિજનની કીધી તારાજ, બની શિરતાજ
જય જય ગાધી બાપુની ! ૩૦

હતુ હિંદુત્વ કેરુ કલક જે,
હજારો વર્ષનો તે અન્યાય, અસ્પૃશ્યોને થાય
જય જય ગાધી બાપુની !

માનવતા શિરે પાપના પહાડ એ,
કેમ બાપુથી કદીયે સહેવાય, કરોડોની હાય?
જય જય ગાંધી બાપુની! ૩૧

માનવતાનું સ્વમાન સ્થાપ્યું ફરી,
કીધો હરિજનનો સાચો ઉત્કર્ષ, બાપુએ સહર્ષ
જય જય ગાંધી બાપુની!

આજે રાજસભાએ ને મંદિરે,
દાખે હરિજન પણ નિજ પ્રકર્ષ, ગજવે ભારતવર્ષ
જય જય ગાંધી બાપુની! ૩૨

બાપુમાં કંઈ અલૌકિક એવું હતું,
હતું સરળ છતાં કૈંક અગમ્ય,—અને તોય રમ્ય!
જય જય ગાંધી બાપુની!

હતું એનું વ્યક્તિત્વ અનેરું કૈં,
નહિ સમજાય કથનનું તારતમ્ય, છતાં રહે અદમ્ય!
જય જય ગાંધી બાપુની! ૩૩

આવ્યા પશ્ચિમથી કૈં કૈં મહાજનો
બાપુને મળી બનતા રળિયાત, જતા થઈ મહાત!
જય જય ગાંધી બાપુની!

હતું અણુરોધ્ય આત્મબળ બાપુનું
એને જોતા જ નમિયે ફરજ્યાત, શિર ઝુકી સાક્ષાત!
જય જય ગાંધી બાપુની! ૩૪

એનું અદ્ભુત નૈતિક ઓજસ હતું,
સૂર્ય સામે નજર નિજ પ્રોઈ, શકે નહિ કો જોઈ!
જય જય ગાંધી બાપુની!

એને શરણે ગયા કૈંક હિંસકો,
એને પુણ્યઝરણે પાપ ધોઈ, જતા સ્વચ્છ રોઈ!
જય જય ગાંધી બાપુની! ૩૫

એણે દીઠા મહાસ્વપ્ન યૌવને,
તેના ચિત્ર જોતા બહુરગ, થયા સહુ દગ!
જય જય ગાધી બાપુની!

ચિત્રો બાપુના કાર્યે સૌ ઊતર્યાં,
જેમ કીટથી નીકળે પતગ, ફોડીને તેનુ અગ!
જય જય ગાધી બાપુની! ૩૬

બાપુ શુદ્ધ કુદનનો કળશ બન્યો,
ચઢ્યો નવભારતમદિરને શીશ, ઝળકતો દિનનિશ
જય જય ગાધી બાપુની!

એના તેજ ઝબકે છે નવ ખડમા,
બાપુ શાતિનો પરમ અધીશ, આશિષ દે ચહુદિશ
જય જય ગાધી બાપુની! ૩૭

બાપુ વગરનુ જગત વિધુર બન્યુ,
હતો પરમ સસાર ઉજાશ, જીવનની મીરાશ,
જય જય ગાધી બાપુની!

જગત શાતિ વિના આજે ટળવળે,
હતો બાપુ જ જગતની આશ, હવે શો પ્રકાશ?
જય જય ગાધી બાપુની! ૩૮

બાપુ લડવૈયો જીવનભર રહ્યો,
કીધુ સતત અસત્ય વિરુદ્ધ, નિર્મલ પુણ્યયુદ્ધ,
જય જય ગાધી બાપુની!

ઝીલ્યા સ્નેહથી ઘા ને સહન કીધા,
અહિંસાથી લડ્યો અણીશુદ્ધ, રહ્યો મિત્ર બુદ્ધ,
જય જય ગાધી બાપુની! ૩૯

એનુ જીવન આખુ મગળ હતુ,
સદા મગળ હતુ એનુ કાર્ય, ભર્યું ઉર ઔદાર્ય,
જય જય ગાધી બાપુની!

એની ધાર્મિકતા બધે વ્યાપતી,
બાપુ આચાર્યોનો ય આચાર્ય, આર્યોનો ય આર્ય;
જય જય ગાંધી બાપુની! ૪૦

એના ગણી ગણી ગુણ શા ગણાવિયે ?
ગાયા ગાયા છતા ઊણી ગાથ, આભ ન આવે બાથ;
જય જય ગાંધી બાપુની!

બાપુએ ચીંધ્યે પથ હવે જીવવું:
ધન્ય જન્મ્યું જીવ્યું બાપુ સાથ, ગ્રહી એનો હાથ!
જય જય ગાંધી બાપુની! ૪૧

★

क्रमांक
मूल्य

ગાંધી બાપુનો પવાડો

ભાગ બીજો

(ધોળ)

આકાશે ઊગ્યો અજબ કો તારલો,
જોતજોતા વધ્યા તેના તેજ, ગગન શોભ્યુ સહેજ
અજબ ગાધી બાપુ એ।

એણે આજી અણુગણુ જનની આખડી,
કીધા કોટિક હૈયા પરહેજ, એવો મોહન એ જ।
અજબ ગાધી બાપુ એ। ૪૨

ઊંડી ગગનગુહાથી કો ઊતરી,
આવ્યો પ્રભુનો ફિરસ્તો કો એમ, કરવા જગક્ષેમ
અજબ ગાધી બાપુ એ।

જ્યા જ્યા પુનિત પગલા એના પાથર્યાં,
ત્યા ત્યા કરતા કથીરનુ હેમ, એવો એનો પ્રેમ।
અજબ ગાધી બાપુ એ। ૪૩

શતમુખથી યે ગાન ગવાય ના,
ગુણુ ગણી ગણી થાકે સૌ લોક, જતા યત્ન ફોક
અજબ ગાધી બાપુ એ।

એણે લાખોના જીવન ફેરવ્યા,
રાખી માનવતાતણી નોક, એવો ઋષિ કોક।
અજબ ગાધી બાપુ એ। ૪૪

ધન્ય જીવન બન્યુ એ નરવીરનુ,
એનુ સુણિયે આજે કઈ ચરિત્ર, છે પુણ્ય પવિત્ર :
અજબ ગાધી બાપુ એ।

એણે જીવનભર મહાતપ તપ્યાં,
તેનું અંતરે ટાંગજો ચિત્ર, થશે અધિમિત્ર:
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૪૫

ખાનદાની કુટુંબ હતું ગાંધીનું,
ત્રણ ત્રણ પેઢીના વડવા દીવાન, હતા રાજસ્થાન:
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

કબા ગાંધીનો પુત્ર એ નાનુડો,
પૂતળીબાઈ માતાનો એ જાન, હતો ગુણવાન:
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૪૬

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીજી,
હતું બાપુનું એ પૂરું નામ, પ્રસિદ્ધ ઠામેઠામ!
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

એક મોહન ગોકુળનો રે કાનુડો,
બીજો જન્મ્યો આ ગુર્જરધામ, પામ્યો જગપ્રણામ;
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૪૭

સંતભૂમિ સૌરાષ્ટ્ર ગુજરાતની,
પોરબંદરમાં સાગરને તીર, જન્મ્યો એ નરવીર:
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

ઈસવી સન શત અઢાર ઓગણોતરે,
ઓક્ટોબરની બીજી એ તસવીર, પ્રગટી એની ધીર:
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૪૮

સંવત ઓગણીસેં ને પચ્ચીશનો,
ભાદરવા વદ બારસ સવાર, હતો શનિવાર:
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

સૂર્ય ઊગ્યા પછી ઘડી ત્રણ ગઈ,
ત્યાં તો પ્રગટ્યા સુપુત્ર દીદાર, આનંદ અપાર!
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૪૯

માતાપિતાનો છેયેરો બાળુડો,
મુખમડળે દીપતી જ્યોત, ઊગ્યો કો ખદ્યોત!
અજબ ગાધી બાપુ એ!

એને બાળની મસ્તી ન ભાવતી,
હતો શાતિતણો મીઠો સ્રોત, સાલસ ઓતપ્રોત:
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૦

માતા ધર્મપરાયણ વૈષ્ણવી,
વણિક તોય બ્રાહ્મણના આચાર, વિશુદ્ધ સસ્કાર.
અજબ ગાધી બાપુ એ!

માતાની ગ્રહી ધર્મિષ્ટ પાખડી,
બાપુ ઉર પામ્યો ધર્મ વિસ્તાર, કો વિરલ પ્રકાર:
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૧

પોરબંદર છોડ્યુ વર્ષ સાતમે,
આવી વસ્યુ કુટુબ રાજકોટ, નહોતી કઈ ખોટ
અજબ ગાધી બાપુ એ!

બાપુ વિદ્યાર્થી એકાતપ્રિય હતો,
હતો ઉદ્યમી, ખતીલો મોટ, સીધો ને સચોટ.
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૨

મોટા ભાઈઓના લગ્ન ઉકેલતા,
બાપુના પણ બાધ્યા ત્યા હાથ, કસ્તુરબા સગાથ:
અજબ ગાધી બાપુ એ!

વીતી તેર દીવાળી કિશોરની,
પામ્યો લગ્નજીવનનો ત્યા સાથ: એ હિંદની ગાથ!
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૩

સોળ વર્ષે ઊડ્યુ છત્ર તાતનુ,
બીજે વર્ષે થયો તે મેટ્રિક, વિદ્યા ફળી ઠીક:
અજબ ગાધી બાપુ એ!

કૈંક સસ્કૃત પણ બાપુ ત્યા શીખ્યો,
ધર્મશાસ્ત્ર તણુ એ પ્રતીક, દે પુષ્ટિ વણીક
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૪

ગયો ભાવનગરની કાલેજમા,
લેવા શિક્ષણુ ઉચ્ચ વિવાન, વધે જેમ જ્ઞાન·
અજબ ગાધી બાપુ એ!

બાપુને ત્યાની લીલા ફાવી નહીં,
લાગ્યુ ત્યા ન કઈ બાપુનુ ધ્યાન, અતે છોડયુ સ્થાન
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૫

મિત્રો તાતના બાપુ—વહારે ગયા,
ખૂલ્યા ગાડાને દઈ નિજ સ્કધ, કીધુ ત્યા નિર્બધ
અજબ ગાધી બાપુ એ!

ઈગ્લાડ મોકલવા સમજાવી માતને,
બારિસ્ટર થવા કીધો પ્રબધ, તોડી રોધ અધ.
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૬

લીધો કોલ માતે બાપુ પાસથી,
પાળવા શુદ્ધ વૈષ્ણવ ધર્મ, જાળવવા ખટકર્મ
અજબ ગાધી બાપુ એ!

નિરામિષ, નિર્વ્યસન, નિર્વિકાર ત્યા
રહેવુ સમજીને ધર્મનો મર્મ, ખરો ત્યા જ નર્મ
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૭

બાપુએ એ વચન પાળ્યુ પૂરુ ત્યા,
રાખ્યો સયમ તેમ વિશ્વાસ, રહ્યો દઢ ખાસ
અજબ ગાધી બાપુ એ!

લડન મેટ્રિકમા પાસ એ ઊતર્યો,
કીધો પછી કાયદાનો અભ્યાસ, સદ્જ્ઞાન વિકાસ
અજબ ગાધી બાપુ એ! ૫૮

બાપુ કૈં કૈં મહાજનને મળ્યો,
ચર્ચ્યાં ધર્મ સમાજ સવાલ, પામ્યો પૂરો ખ્યાલ
અજબ ગાંધી બાપુ એ !

ભારે રસ મજૂરો થકી બાપુને,
નેની યે ત્યા દીધી ભડ હડતાલ, એકસપી કમાલ !
અજબ ગાંધી બાપુ એ ! ૫૯

અઢારસેં ને એકાણુના વર્ષમા,
બારિસ્ટર બની પદની લઈ બેશ, બાપુ આવ્યો દેશ
અજબ ગાંધી બાપુ એ !

નહોતો દીસતો વણિક કાઠિયાવાડનો,
અંગે ધાર્યો'તો અંગ્રેજી વેશ, નહોતો કોઈ કલેશ !
અજબ ગાંધી બાપુ એ ! ૬૦

બાપુએ રાજકોટ ને મુંબઈમા,
કીધી બેક વરસ વકીલાત, ખતે ભની ભાત,
અજબ ગાંધી બાપુ એ !

અદાલતની હવા ગૂંગળાવતી,
બાપુને થતો તેથી આવાત, દીઠો નૈતિક પાત
અજબ ગાંધી બાપુ એ ! ૬૧

સન અઢારસેં તાણુ એપ્રિલમા,
પાછો આફ્રિકા પળવાને કાજ, બાપુ ચઢ્યો જહાજ
અજબ ગાંધી બાપુ એ !

પોરબંદરની વેપારી પેઢીનો
ગયો લડવા મુકદ્દમો ત્યા જ, રક્ષવા તેની લાજ
અજબ ગાંધી બાપુ એ ! ૬૨

બાપુમાથેથી પાઘ ઉતરાવવા,
મથ્યો ભારે ગોરો ન્યાયાધીશ, તોય ન ખો'યુ શીશ
અજબ ગાંધી બાપુ એ !

બાપુ ત્યાથી અદાલત છોડી ગયો,
પતાવ્યો તે દાવો અન્ય દિશ, કરી બહુ કોશિશ
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૬૩

હિંદીઓની હાલત ત્યા કરુણ હતી,
બાપુથી ન સહેવાતો અન્યાય, કરતો સૌને સાથ
અજબ ગાધી બાપુ એ !

સાચી દોરવણી આપી સર્વને,
લડવા ગોરાઓ સાથે સદાય, સ્વમાન જળવાય
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૬૪

કૈં કૈં કપરા જુલમ સહ્યા બાપુએ,
ગોરાઓથી થતો માનભગ, અનેક પ્રસગ
અજબ ગાધી બાપુ એ !

કૈં કૈં લડત લડ્યો હિંદીઓ થકી,
વીસ વર્ષ સુધી કૈં કૈં જગ ખેલ્યો વિવિધ રગ,
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૬૫

દક્ષિણ આફ્રિકાના ગોરા જુલ્મીઓ
સદા રાખતા હિંદીને દૂર, કહી કુલી મજૂર
અજબ ગાધી બાપુ એ !

રાજદ્વારી પ્રશ્નો ઊઠ્યા કૈંક ત્યા,
બાપુએ તેમા ઝૂકાવ્યુ પૂર, તોડવા ધારા ક્રૂર
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૬૬

હશે દૈવી સકેત કો રામનો,
સૂઝી સત્ય અહિંસાની વાટ, બાપુને એ જ ઘાટ
અજબ ગાધી બાપુ એ !

આવ્યુ અવનવુ શસ્ત્ર એ હાથમા,
અરિ પામતા ભારે ઉકળાટ, અહિંસાને પાટ,
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૬૭

અઢાર્સે ને છપ્પનુ તણી સાલમા,
બાપુ હિંદમા આવ્યો છ માસ, સભા ભરી ખાસ.
અજમ ગાધી બાપુ એ!

ઠામે ઠામે કીધા એણે ભાષણો,
હિંદીજનપર પડતો ત્યા ત્રાસ, દર્શાવ્યો સહુ પાસ
અજમ ગાધી બાપુ એ! ૬૮

બાપુ પાછો ગયો નિજ કુટુબ લઈ,
કીધુ ગોરાઓએ ત્યા તોફાન, કીધા સૌ હેરાન;
અજમ ગાધી બાપુ એ!

બાપુ અડગ રહ્યો નિજ કાર્યમા,
તોડયુ સ્નેહે ગોરાનુ ગુમાન, સાધ્યુ નિજ નિશાન
અજમ ગાધી બાપુ એ! ૬૯

આવ્યો બોરવિગ્રહ પછી કારમો,
સ્વયસેવકો કરીને તૈયાર, ગયો રણમોઝાર
અજમ ગાધી બાપુ એ!

દીધી સેવા હિંદીઓએ રાજ્યને,
કીધી ઘાયલની સારવાર, સતોષી સરકાર
અજમ ગાધી બાપુ એ! ૭૦

ડર્બન પાસે આશ્રમ સ્થાપ્યો બાપુએ,
ધાર્મિક જીવન ગાળવા કાજ, બતાવ્યા ઈલાજ
અજમ ગાધી બાપુ એ!

કૈ કૈ કીધા પ્રયોગો ત્યા બાપુએ,
દાખ્યો સ્વાધીનતાનો અદાજ, સમાજ અવાજ
અજમ ગાધી બાપુ એ! ૭૧

સન ઓગણીસે ને ત્રણુ કેરા અતમા,
મહાસભા કલકત્તે ભરાઈ, બાપુ આવ્યો ધાઈ
અજમ ગાધી બાપુ એ!

આફ્રિકામા હિંદીની વિટંબણા
બાપુએ ત્યા સૌ કથી કચવાઈ, દિલસોજી ત્યા છાઈ
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૭૨

હિંદીઓની હલાકી વધતી સુણી,
પાછો ગયો એ આફ્રિકા દેશ ધરી મન અદેશ
અજબ ગાધી બાપુ એ !

"હિંદી મત" નામે છાપુ કાઢયુ નવુ,
તેમા ચર્ચતો હિંદીના ક્લેશ, હિંમતથી હમેશ
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૭૩

નવો ધારો થયો ટ્રાન્સવાલમા,
લેવા હિંદીની અગૂઠા છાપ, નવો એ સતાપ
અજબ ગાધી બાપું એ !

બાપુ ઊભા એ પ્રતિ પગ રોપીને,
સભાભરી ત્યા વખોડયુ એ આપ, ઈજ્જત પર શી ત્રાપ !
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૭૪

સન ઓગણીસેં છના સપ્ટેમ્બરે,
અગ્યારમીએ રોપ્યો વણુ દભ, લડત તણો સ્તભ
અજબ ગાધી બાપુ એ !

જોહનેસ્બર્ગે હજારો હિંદી મળ્યા,
કીધો સત્યાગ્રહનો ત્યા પ્રારભ, તોફો ઉરગોરભ
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૭૫

બાપુ સહ ગયા સેંકડો કેદમા,
બધે દેશ થયો હાહાકાર, હઠ્યા ન લગાર
અજબ ગાધી બાપુ એ !

આઠ વર્ષ લડ્યા અડગ હામથી,
આખર થાકી ગઈ સરકાર, કીધા સ્મટ્સ કરાર
અજબ ગાધી બાપુ એ ! ૭૬

ત્રણ ત્રણ વર્ષ લડત ભારે ઊપડી,
હજારો નરનાર ને બાળ, ધસ્યાં જયમ જુઆળ!
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

આખર ઓગણીસેં ચૌદ જુલાઈમાં,
બાપુને વરી વિજયની માળ, સમજૂત થઈ સ્નેહાળ!
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૭૭

થયા સફળ પ્રયોગો સૌ બાપુના,
હિંદીઓનાં ઊંચાં કરી શીર, કીધા સૌને વીર!
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

જગતે પરચો સત્યાગ્રહનો દીઠો,
અહિંસા અને સ્નેહનું હીર, આત્માનું ખમીર:
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૭૮

એ જ વર્ષમાં બાપુના આશ્રમે,
અતેવાસીનો જોઈ અપરાધ, શિસ્તે દીધી ખાધ!
અજબ ગાધી બાપુ એ!

બાપુએ કીધા ચૌદ ઉપવાસ ત્યાં,
સત્યાગ્રહના એ શસ્ત્ર અગાધ, ટાળ્યો તેનો બાધ!
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૭૯

બાપુ આફ્રિકાથી પછી નીકળ્યો,
લંડન આવ્યો ત્યાં તો ફાટયુ યુદ્ધ, મહા વિશ્વયુદ્ધ;
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

બાપુએ ચાહ્યું સહાવા ઈંગ્લાંડને,
પણ બાપુના સિદ્ધાંતો શુદ્ધ, ન સાખે વિરૂદ્ધ:
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૮૦

બાપુનું ત્યાં આરોગ્ય બગડયું ઘણું,
ઠીક થાતાં દેહે દેવા ક્ષેમ, આવ્યો માતૃભોમ:
અજબ ગાધી બાપુ એ!

થયું પૂર્વચરિત્ર પૂરું અહીં,
કરવા આવ્યો હવે નવો હોમ, માંહિ હિંદવ્યોમ
અજબ ગાંધી બાપુ એ! ૮૧

નહીં આફ્રિકનો, નહીં હિંદીઓ,
કદી ભૂલશે ત્યાં બાપુની વાત, ગાંધી તણી ખ્યાત:
અજબ ગાંધી બાપુ એ!

સત્યાગ્રહનો સર્જક અમર બાપુ એ:
બોલો જય જય ભારતમાત! જય જય ગુજરાત!
જય જય ગાંધી બાપુ એ! ૮૨

★

ગાંધી બાપુનો પવાડો

ભાગ ત્રીજો*

(ધોળ)

પુણ્યભૂમિ પુરાણુ આ હિંદની,
માનવસંસ્કૃતિની મોંઘી માત, વત્સલ ને સુજાત:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

ગાંધી બાપુ જન્મ્યો એવી ભૂમિમાં,
દીપાવી માની મીઠી મહોલાત, થયો રાષ્ટ્રતાત:
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૮૩

કીધું કોડોનું પોષણુ માડીએ,
ખંડે ખંડના આવ્યા અહીં લોક, એને ચારૂ ચોક:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

માડી આવી લૂંટાતી સૈકાંથકી,
જતા યત્ન ઉદ્ધારના ફોક; રાખે કોણુ નોક?
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૮૪

બાઝયાં કૈં કૈં અનિષ્ટો આ ભૂમિમાં,
એને જકડી રહી જુલમોની જાળ, વિષમ વિકરાળ:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

ત્રીશ ત્રીશ વર્ષનાં મથન કૈં કૈં થયાં,
ક્યારે આવે કો વીર પ્રજાપાળ, તોડી દે એ કાળ?
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૮૫

---

* પૂ. ગાંધીજી આફ્રિકાથી હિંદમાં સને ૧૯૧૫ માં આવ્યા ત્યારથી તે એમની શહીદી સુધીની જીવનરેખા આ ત્રીજા ભાગમાં છે.

ગાંધી બાપુનાં કૈં કૈં પરાક્રમો
સુણતાં વાંચતાં દેશમા સર્વે, ઉરે રાખે ગર્વઃ
ધનધન ગાંધી બાપુને!

એને દેશમાં આવતો જાણતાં,
લોકે રાખી ઉમેદો કૈં ખર્વે, માણવા શુભ પર્વ :
ધનધન ગાંધી બાપુને! ८६

વીસ વર્ષનું કાર્ય પૂરું કરી,
બાપુ આવ્યો અતે જન્મધામ, થવા ઠરીઠામ :
ધનધન ગાંધી બાપુને!

ઓગણીસેં ને પંદરના પ્રારંભમાં,
જયજયકાર વચ્ચે બાપુ આમ, પધાર્યો શુભ નામ :
ધનધન ગાંધી બાપુને! ८७

બાપુ પ્રથમ પધાર્યો મદ્રાસમાં,
કસ્તુરબા સાથે આવ્યો સ્વદેશ, કાઠિયાવાડી વેશ :
ધનધન ગાંધી બાપુને!

કવિએ બાપુને સત્કાર્યો સ્નેહથી,
બન્ને ઉરના હતા સમ ઉદ્દેશ, બન્યા સ્નેહી બેશ :
ધનધન ગાંધી બાપુને! ८८

બાપુ મુંબઈ સિધાર્યો ત્યાંથી પછી,
સંસારે તો થયો'તો વિરક્ત, જનસેવામાં શક્ત :
ધનધન ગાંધી બાપુને!

મળ્યા પ્રથમ ગોપાળરાવ ગોખલે,
હતા કીર્તિવતા દેશભક્ત, ભારતમાં આસક્ત!
ધનધન ગાંધી બાપુને! ८९

બાપુ આવ્યો ને ગોખલેજી ગયા,
હતા હિંદના સાચા સપૂત, સેવક અવધૂત :
ધનધન ગાંધી બાપુને!

ગોખલેનુ નેતૃત્વ ખાલી પડયુ,
બાપુકરમા તે આવ્યુ સાબૂત, બન્યો લોકદૂત !
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૯૦

ઓગણીસેં પદરના મેની પચ્ચીશે,
અમદાવાદે સાબરમતી તીર, બન્યુ પુણ્યહીર
ધનધન ગાંધી બાપુને !

સત્યાગ્રહ આશ્રમ સ્થાપ્યો ત્યા બાપુએ
શિક્ષણુ લેવા વસ્યા આવી વીર, અમીર ફકીર
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૯૧

એ જ વર્ષમા કવિ રવિ ઠાકુરે,
પત્રે બાપુને સબોધ્યો આમ, "મહાત્મા" ને નામ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

તે દિનથી જ બાપુ "મહાત્મા" થયો,
થયો હિંદનો એ સાચો રામ, નમતા ઉર તમામ !
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૯૨

ગિરમીટિયા કામદારોની વેદના
જાણી ભારે થતી પરદેશ, બાપુ પામ્યો કલેશ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ભારે આંદોલન દેશે ઉપાડતા,
આણ્યો એ રીતનો અત બેશ, ઉઠાવી ઝુમેશ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૯૩

ચપારણ્યમા ખેડૂતો ત્રાસતા,
બાપુ ત્યા ગયો કરવાને વહાર, શીખવ્યો અસહકાર
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ખેડૂતોનો વિજય થયો આખરે,
જમીનદાર અને સરકાર, અંતે પામ્યા હાર
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૯૪

ઓગણીસેં ને સત્તરની એ સાલમા,
બાપુને સૂઝ્યો પ્રથમ પ્રસગ, રેંટિયાનો તરંગ:
ધનધન ગાધી બાપુને!

મોટા નાનાનો પોષક રેંટિયો,
એની શક્તિ કરતી સૌને દંગ, ગરીબની એ ગંગ:
ધનધન ગાધી બાપુને! ૯૫

અમદાવાદે ઓગણીસેં અઢારમા,
મિલ મજૂરો થકી એણે ખાસ, કીધા ઉપવાસ:
ધનધન ગાધી બાપુને!

હિત એક જ માલિક મજૂરનુ,
સમજાવી તજાવ્યો કકાસ, ઉપજાવ્યો વિશ્વાસ:
ધનધન ગાધી બાપુને! ૯૬

ખેડા જિલ્લામા ખેડુને દોરવ્યા,
સત્યાગ્રહ કીધો મહેસૂલ કાજ, પાક્યું ન અનાજ:
ધનધન ગાધી બાપુને!

ખેડૂતથી તો છે દેશ ભર્યો પૂર્યો,
ખેડૂતથી જ છે રાજની લાજ, સુખી રહે સમાજ:
ધનધન ગાધી બાપુને! ૯૭

ઓગણીસેં ને ઓગણીસના આરંભે,
આવ્યો રૉલેટ કાયદો ભ્રષ્ટ, દેવા સૌને કષ્ટ.
ધનધન ગાંધી બાપુને!

પાડી હિંદે પ્રચંડ હડતાલ ત્યાં,
સત્યાગ્રહની લડત બની ધૃષ્ટ, કરવા ધારો નષ્ટ:
ધનધન ગાધી બાપુને! ૯૮

છઠ્ઠી એપ્રીલથી એક સપ્તાહ સુધી,
ચાલ્યાં હિંદમાં ભારે તોફાન, ગયા બહુ જાન:
ધનધન ગાધી બાપુને!

ખિલાફતની યે લડત બાપુ લડ્યો,
થયા એક હિંદુ મુસલમાન, ભાઈ ભાઈ સમાન
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૯૯

ભારે કતલ જલિયાવાળા બાગની,
જોઈ ઊકળી ઊઠ્યો આખો દેશ, પામ્યો બહુ કલેશ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

સત્યાગ્રહ બંધ કીધો ત્યાં બાપુએ,
દીઠી હિંસક થતી એ ઝુબેશ, આણ્યો મન અંદેશ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૦

'નવજીવન' 'યંગ ઇંડિયા' સાપ્તાહિકો,
બાપુએ લીધાં એ બન્ને પત્ર, થયો તંત્રી તંત્ર
ધનધન ગાંધી બાપુએ !

લખ્યા લેખ ઉત્તમ સાત્ત્વિક લેખને,
બન્યા બુદ્ધિ ને શુદ્ધિના સત્ર, પ્રસર્યાં તે સર્વત્ર
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૧

એ જ વર્ષે ભાદરવા વદ બારસે,
બાપુનો કનકોત્સવ પ્રસંગ, ઉજવ્યો રંગચંગ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

નાના મોટા કવિઓએ કાવ્યો રચ્યાં,
નિરખી તેમાં બાપુની ઉમંગ, પામ્યા સૌ ઉછરંગ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૨

ઓગણીસેં ને વીસમાં વાઈસરૉયને,
મોકલ્યા નિજ ચંદ્રકો ફેર, બાપુએ દુઃખભેર
ધનધન ગાંધી બાપુને !

કૈંક મહાજનોએ પણ એ રીતે
છોડી દીધા ખિતાબો જાહેર, ગણી કડુ ઝેર
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૩

એ જ સાલે સપ્ટેમ્બરમાં કોંગ્રેસે,
કીધો "પૂર્ણ સ્વરાજ્ય" ઠરાવ, લીધો વીરલ્હાવ:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

અસહકારનો કાર્યક્રમ બાપુએ,
યોજી નાખ્યો સ્વાતંત્ર્યનો દાવ, કીધો જંગજમાવ:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૪

હતી હિંદે કેળવણી ગુલામીની,
તેને કરવા વિદ્યાનો કિરીટ, બાપુએ માંડી મીટ:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

સાચા વિદ્વાનો સહ અમદાવાદમાં,
એણે સ્થાપી "ગુજરાત વિદ્યાપીઠ", દેવા સત્ત્વ અદીઠ:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૫

એ પછી ઓગણીસેં એકવીસમાં
ભારે ચલવી ચળવળ ઠામેઠામ, ભરવા સરંજામ:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

લાખો ચરખા, કોટિક નાણાં મેળવ્યાં,
કાપડ પરદેશી ગણીને હરામ, તજાવ્યું તમામ:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૬

આવ્યો પાટવીપુત્ર ઇંગ્લાંડનો,
બાપુએ ત્યાં કીધો અસહકાર, જઈ મુંબઈ ને દ્વાર:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

કીધી હોળી ત્યાં પરદેશી વસ્ત્રની,
થયો હિંસાનો વધતાં વિસ્તાર, બાપુ બેકરાર:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૭

બાપુએ ઉપવાસ ત્યાં આદર્યો,
થયાં બંધ એ સર્વ તોફાન, અટક્યા જન મસ્તાન:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ભારે હતા ચોરીચોરામાં થઈ,
લોકો બની ગયા જાણે હેવાન, ભૂલ્યા નિજ ભાન :
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૮

બાપુએ કીધો સત્યાગ્રહ બંધ ત્યાં,
ઉપવાસ કીધા પછી પાંચ, અંગે આણી આંચ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

પ્રજા સમજે ન માર્ગ પૂરો હજી,
નહીં ખૂંડતી અહિંસામાં ચાંચ, તેથી પડતી ખાંચ :
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૦૯

પડી મઝવણ બાપુના મંડળે,
સ્થિતિ જોઈ રહ્યા એ સખેદ, કરવો ક્યમ ઉચ્છેદ :
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ઓગણીસ–બાવીસના માર્ચની દસમીએ,
બારડોલીમાં સરકારે દઈ ભેદ, કીધો બાપુ કેદ !
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૧૦

રાજ્યે મૂક્યો આરોપ રાજદ્રોહનો,
બાપુને સજા આપી છ વર્ષ, પામ્યું રાજ્ય હર્ષ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

અદાલતમાં નિવેદ્યું જે બાપુએ,
તેમાં લેશ હતો ન અમર્ષ, હતો જનપ્રકર્ષ.
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૧૧

લખી આત્મકથા જેલે બાપુએ,
તેમાં સત્યના નોંધ્યા પ્રયોગ, મળ્યા જે સંજોગ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ઓગણીસેં ને ચોવીસના પ્રારંભમાં,
બાપુને થયો ભારે કો રોગ, હતા ઘાતજોગ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૧૨

કીધો જેલથી બાપુને મુક્ત ત્યાં,
બાપુ લેતો જરાક આરામ, પૂણાને મુકામ:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

હિંદુ મુસ્લિમના ઝઘડા જાગ્યા ફરી,
લાગ્યો બાપુને ભૂરો અંજામ, ક્યમ જીવવું આમ?
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૧૩

ઓગણીસેં ને ચોવીસના સપ્ટેમ્બરે,
ત્યાં તો બાપુએ તારીખ અઢાર, કીધો નિરધાર:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

લીધુ અનશનવ્રત દિન એકવીસનું,
ઉઠાવ્યો ભારે એ તપનો ભાર, ઈશ્વરને આધાર!
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૧૪

હિંદુ મુસ્લિમ વચ્ચે થઈ શાંતિ ત્યાં,
શમ્યા સૌ ઝઘડા પરિહાર્ય, રાખીને ઔદાર્ય:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

નવો કાર્યક્રમ આપ્યો ત્યાં બાપુએ,
કરવાને રચનાત્મક કાર્ય, ગણી અનિવાર્ય:
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૧૫

સન્ ઓગણીસેં પચ્ચીસમાં બાપુએ
"અખિલ હિંદ ચરખા સંઘ" ઉચિત, સ્થાપ્યો રાખી પ્રીત:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

બાપુ રહેતો સત્યાગ્રહ આશ્રમે,
દેતો દોરવણી વિધવિધ રીત, દઈ યુક્ત પ્રતીત:
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૧૬

ઓગણીસેં ઓગણત્રીસમાં લાહોરમાં
પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્યનો કીધો ઘોષ, સહેવાતો ન શોષ:
ધનધન ગાંધી બાપુને!

આવ્યું "સાયમન કમીશન" ત્રીસમા,
તેને પોકાર્યું દુષ્ટ સદોષ, આણી ઉર રોષ.
ધનધન ગાધી બાપુને ! ૧૧૭

તોડવા ભૂંડો મીઠાનો કાયદો,
બાપુએ આપ્યુ પ્રથમ આ લક્ષ, જે રંકનો ભક્ષ:
ધનધન ગાધી બાપુને !

સાબરમતીથી દાંડી જવા નીકળ્યો
પગપાળો બાપુ સૌ સમક્ષ, લઈ નિજ વીર દક્ષ:
ધનધન ગાધી બાપુને ! ૧૧૮

ઓગણીસેં ત્રીસની છઠ્ઠી એપ્રિલે,
દાંડી જઈ મીઠું લીધુ સુપેર, બાપુએ શૌર્યભેર:
ધનધન ગાધી બાપુને !

ચાલી લડત સત્યાગ્રહની જોરમા,
તોડ્યો કાયદો લોકે ઠેરઠેર, લડત થઈ જાહેર
ધનધન ગાધી બાપુને ! ૧૧૯

મેની પાંચમીએ પકડ્યો બાપુને,
લઈ જઈ યરોડા કીધો ગિરફતાર, કેદખાના મોઝાર.
ધનધન ગાધી બાપુને !

ચાલ્યા ભારે હુલ્લડ આખા દેશમા,
ગોળીબાર અને લાઠીમાર, ખૂબ કરતી સરકાર !
ધનધન ગાધી બાપુને ! ૧૨૦

પાછા યત્ન થયા સમાધાનીના,
પહેલી લંડન ગોળમેજીની વાત, પૂરી થઈ સાક્ષાત.
ધનધન ગાધી બાપુને !

ઓગણીસેં એકત્રીસના પ્રારંભમા,
થયો મુક્ત ફરી રાષ્ટ્રતાત, હસતો ભલી ભાત:
ધનધન ગાધી બાપુને ! ૧૨૧

પછી લંડન બીજી ગોળમેજીમાં
ગયો બાપુ કરવા સમાધાન, રહે હિંદસ્વમાન
ધનધન ગાંધી બાપુને!

આવ્યું ત્યાં ન રૂડું પરિણામ કો,
બાપુ પાછો ફર્યો હિંદુસ્તાન, બની ઉર હેરાન
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૨૨

ઓગણીસેં બત્રીસ બેસતા ચોથીએ,
બાપુને પાછો લઈ ગયા કેદ, થયો દેશે ખેદ
ધનધન ગાંધી બાપુને!

એક લાખ હિંદી ગયા કેદમાં,
સરકારે કીધો, રાખીને ભેદ, સ્વાતંત્ર્ય ઉચ્છેદ
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૨૩

ઓગણીસેં બત્રીસ આગસ્ટની સત્તરે,
આવ્યો કોમી ચુકાદો વિચિત્ર, હતું નરતું ચિત્ર
ધનધન ગાંધી બાપુને!

દીઠા હરિજનના હક્કો ડૂબતા,
બાપુ હરિજનનો સાચો મિત્ર, સમજ્યો એ ચરિત્ર
ધનધન ગાંધી બાપુને! ૧૨૪

અંતે વીસમી સપ્ટેમ્બરે બાપુએ,
ઉપવાસ માંડ્યા આમરણાંત, થયા સૌ અશાંત
ધનધન ગાંધી બાપુને!

થયા આખર પૂનાના કરાર ત્યાં,
કીધો હિંદુ સમાજ નિરાંત, ભાંગી સૌની ભ્રાંત:
ધનધન ગાંધી બાપુએ ૧૨૫

ઓગણીસેં ને તેત્રીસમાં બે વાર ત્યાં,
આત્મશુદ્ધિ થકી ઉપવાસ, ફરી કીધા ખાસ
ધનધન ગાંધી બાપુને!

સત્યાગ્રહ આશ્રમ બંધ કીધો પછી,
છત્રીસમા સેવાગ્રામે નિવાસ, કીધો વર્ષો પાસ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૨૬

કૈં કૈં ચળવળ ચાલ્યા કીધી અહીંતહીં,
બાપુએ કૈં કૈં શમવ્યા ઉકળાટ, કરી વાટાઘાટ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

સમજાવ્યા ત્રાસવાદી બંગાળીઓ,
પાડ્યા સૌને અહિંસાને પાટ, ચીંધી સત્ય વાટ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૨૭

ઓગણચાલીસમા જઈ રાજકોટમા,
આણ્યો બાપુએ સૂચનો લઈ તંત, ઉપવાસથી અંત
ધનધન ગાંધી બાપુને !

વિશ્વયુદ્ધ બીજુ ફાટી નીકળ્યુ,
લાગ્યા હિંદે તેના કારી દંત, ભારે થતી ચંત
ધનધન ગાંધી બાપુએ ૧૨૮

ઓગણીસેં બેતાલીસના ઓગસ્ટમા,
હિંદે કીધો મહાસભા દ્વાર, આઝાદી પોકાર
ધનધન ગાંધી બાપુને !

તારીખ નવમીએ બાપુ સાથે થયા
સર્વે નેતાઓ પણ ગિરફતાર, થયો હાહાકાર !
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૨૯

થયા ભારે તોફાન ભરદેશમા,
પડી ત્રણ-ત્રણ માસ હડતાલ, પ્રજા થઈ બેહાલ
ધનધન ગાંધી બાપુને !

"હિંદ છોડો" બ્રિટનને બધા કહે,
કરી હિંદને યુદ્ધમા ઢાલ, કીધુ પાયમાલ
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૦

બબ્બે દુ:ખદ પ્રસંગો જેલે બન્યા,
ગુજર્યો પુત્ર સમો મહાદેવ, કરી અદ્‌ભુત સેવ:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

હતો બાપુનો આત્મજ એ ખરો,
બાપુનું જાણે સુખ સ્વયમેવ, અમીઝીલણ નેવ:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૧

ઓગણીસેં ચુમાળીસ ફેબ્રુઆરીમાં,
કસ્તુરબાનું થયું અવસાન, આવાત સમાન:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

બા તો પૂર્ણ પતિવ્રત પાળતા,
જ્યાં બાપુની છાયા નિદાન, સદા ગુણવાન:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૨

ચુમાળીસના મેમાં છોડ્યા બાપુને,
પછી હિન્દુ મુસ્લિમ કરવા એક, થયા યત્ન અનેક:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

મથ્યો બાપુ બહુ ધૈર્ય ને સ્નેહથી,
ગયો નિષ્ફળ યત્ન દરેક, બાપુ ઝૂર્યો છેક:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૩

ઓગણીસેં ને છેંતાળીસના માર્ચમાં,
આવ્યા ઇંગ્લાંડથી ત્રણ પ્રધાન, પૂરવા હિંદ અરમાન:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

જુદા પડવા હિંદથી મુસ્લિમો મથ્યા,
બાપુ ચાહતો અખંડ હિંદુસ્તાન, થયું ન સમાધાન:
ધનધન ગાંધી બાપુને ૧૩૪

ચાલી ભારે ખુનામરકી દેશમાં,
ઊછળી છરીઓ નગર ગામેગામ, ભૂસ્યા સ્નેહ તમામ:
ધનધન ગાંધી બાપુને !

બાપુ ઝૂમ્યો બધે શાંતિ સ્થાપવા,
સ્નેહે આપ્યો ઘાયલને આરામ, હૈયે દીધી હામ:
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૫

ઓગણીસેં સુડતાળીસના ઑગસ્ટમા,
તારીખ પદરમીએ સુપ્રસાદ, થયુ હિંદ આઝાદ.
ધનધન ગાંધી બાપુને !

મહાસ્વપ્ન થયુ સિદ્ધ બાપુનુ,
તેત્રીસ વર્ષના મહાતપ બાદ, ઊઠ્યા જયનાદ !
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૬

બ્રિટને કીધા હિંદના ટૂકડા,
ભાઈભાઈમા પાડી ક્રૂર ભેદ, કીધો એ ઉચ્છેદ.
ધનધન ગાંધી બાપુને !

થયો ભારે આઘાત એ બાપુને,
તોડી દુષ્ટોએ ઐક્ય ઉમેદ, પામ્યો ઊંડો ખેદ.
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૭

ચાલી કતલ ભયકર પજાબમા,
હિંદુ મુસ્લિમ શીખનો સહાર, થયો ગમખ્વાર :
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ચાલી લાખોની હિજરત રોજની,
છોડ્યા વતન અને ઘરબાર, થયા સૌ ખુવાર.
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૮

આપ્યુ બાપુએ સાત્વન સર્વને,
પણ આવે મુઆ નહીં ફેર, થયો કાળો કહેર,
ધનધન ગાંધી બાપુને !

ઊલટ્યા દિલ્હીમા મુસ્લિમ પર હિંદુઓ,
ઊભર્યા દિનદિન વધુ વેરઝેર, હિંસા કેરેકેર :
ધનધન ગાંધી બાપુને ! ૧૩૯

બાપુએ ઉપવાસ કીધા ફરી,
મૂક્યુ હોડમા જીવન આપ, સૌ પામ્યા સતાપ
ધનધન ગાધી બાપુને!

મુસ્લિમોને અભયદાન આપવા,
લીધુ વચન ત્યા તપને પ્રતાપ, એ કરણી અમાપ!
ધનધન ગાધી બાપુને! ૧૪૦

કોમવાદી હિંદુઓ ત્યા ક્રોધે ચઢ્યા,
લેવા બાપુના પ્રાણ અમૂલ, બન્યા ઝેરે ડૂલ
ધનધન ગાધી બાપુને!.

નાખ્યો બોમ્બ ત્યા એકે પ્રાર્થનસ્થળે,
પણ ખૂનીએ ખાધી ત્યા ભૂલ, ભોકુ પડ્યુ શૂલ!
ધનધન ગાધી બાપુને! ૧૪૧

ઓગણીસેં ઉડતાલીસ જાન્યુઆરીની
તારીખ ત્રીસમીનો તે સધ્યાકાળ, આવ્યો રે કરાળ.
ધનધન ગાધી બાપુને!

પ્રાર્થનસ્થાન પર બાપુ પધારતા,
છોડી ગોડસેએ ગોળી કરાળ, માર્યો રકપાળ! +
ધનધન ગાધી બાપુને! ૧૪૨

"રામ રામ" કરી ઢળ્યો ભૂમિએ,
ગયો સત્ય અહિંસાનો સત કેવો ક્રૂર અત!
ધનધન ગાધી બાપુને!

તે ભૂડા પર થૂકી દુનિયા બધી,
બાપુ તો થયો અમર અનત, ગ્રહી સત્યતત
ધનધન ગાધી બાપુને! ૧૪૩

બાપુના બોલ નિત્ય સભારશુ,
બાપુનો કદી ભૂલશુ ના સ્નેહ, હતો દિવ્ય જેહ
ધનધન ગાધી બાપુને!

એના સત્ય અહિંસા ને સ્નેહની,
સૌને લાગજો પળપળ લેહ, ઝીલના પ્રભુમેહ।
ધનધન ગાધી બાપુને। ૧૪૪

બાપુ સૂર્યની સાથ ઝગારશે,
અમી વરસશે ચદ્રની સાથ, તાગને કોટિ હાથ।
જયજય ગાધી બાપુની।

એને પગલે પગલે જ્યોતિ ઝીલજો,
એના ગુણ ગાજો અદલ સમાથ, જયજય જગનાથ।
જયજય ગાધી બાપુની। ૧૪૫

★